

שמיטה מא' עד ת' מילון מונחים

הרב יוחנן פריד
האגף לתרבות תורנית / משרד החינוך

מערכת הפרסומים של האגף לתרבות תורנית:
הרב אהרן אנגסטרייך, הרב אריה וינברגר, ד"ר יחזקאל כהן,
ד"ר אריה סטריקובסקי, הרב יוחנן פריד

בעזרת ד'

המושג "שנת השמיטה" שייך, ללא ספק, למושגים היחודיים אשר בעולם הרוח היהודי.

בענינו - חורג הוא מעולם המצוות המקובלות, בתוכנו - קובע ויוצר אורח אחרת ושונה, מעל מישורי הזמן והמקום, ואשר יש בה ברכה מיוחדת במחשבה ובמעשה.

מעושר מצוותיה של השנה - מנסים אנו ללמוד, בהבנתנו האנושית, משהו מן האידיאלים אשר בכוונת בורא-העולם, ואשר שאיפותינו מתבקשות, תמיד, ובאופן נצחי להגשמתם.

והדרך מה ארוכה היא, ומה מפותלת וקשה! יורדת היא מן הרעיון הנשגב ובאה אל העולם המתוקן: - מאמצים לא יתוארו נעשים בה לתיקון האדם ולתיקון האומה, לתיקונה של החברה ולתיקונו של עולם, לתיקון חיי החומר, ולתיקון הרוח, בקשת הישירות וההבנה בין האדם לחבירו יחד עם קבלת עול מלכות שמים, עשיית חסד ומשפט, ואהבת האמת והשלום.

והלב מבקש להאמין כי הוויתו זו של עולם התיקון, תשוב ותיגע שוב בעולם של אצילות.

תיקון עולם במלכות שדי!

בדפים הבאים, מפורטים ומפורשים בסדר אלפביתי, המונחים והמושגים המרכיבים את מכלול מצוותיה של שנת השמיטה.

כוונת הדברים וערכם היא לפרוס את תשבץ המילים היסודי, לכל קורא ומתעניין, ולכל לומד המבקש לדעת באופן בסיסי וראשוני ענין רחב וגדול זה.

תקוותנו היא כי אכן מעושר הפרטים הזה תצטייר יופיה של התמונה הכוללת של השמיטה המעשית על איסוריה והיתריה.

כמובן, יש צורך לחזור ולהדגיש את המובן מאליו, כי לפנינו אין כל פסיקת הלכה מעשית: לא בשאלות העקרוניות ולא בשאלות מפורטות ומזדמנות.

הכותב מתפלל ומקווה שלא ארעה תקלה על ידו, לא בניסוח ולא בכתיבה, אך שגיאות - מי יבין, ומנסתרות - נקנו.

תודה מיוחדת לכל הקוראים והמסייעים בעצה ובתבונה.

יהי רצון שנזכה במהרה, לראות את ישראל בשלוותם, חיים על אדמתם ועובדים את ד' ואת ישראל עמו, בשש שנות המעשה ובשבת הארץ.

ומלאה הארץ דעה את ד', והאמת והשלום אהבו.

הרב יוחנן פריד

ערב השמיטה התשס"א

'אבות' - המלאכות הראשיות (כגון: זריעה וקצירה, ע'ע) האסורות בתורה, ואשר יש להן 'המשכיות' וכדמיון 'תולדות'. (ע'ע) לדעת הגר"ש ישראלי (ע'ע) הגדרת אב-מלאכה בדיני שמיטה, זהה להגדרתה בדיני שבת.

אבק שביעית - 'איסורים קלים' בשביעית, האסורים גם הם מן התורה (כגון: איסור סחורה).

(ל) אברוי - אבחנה במלאכת 'הזמירה' (ע'ע) של הגפן - באופן שמגמתה להשביח ולהצמיח זמורות, ולכן היא אסורה. (מן הפרט הזה, נלמדים גם כללים עקרוניים בדיני שמיטה) בתלמוד ישנן דוגמאות כאלו למלאכות נוספות.

אויערבך, הרב שלמה זלמן (ירושלים תר"ע-תשנ"ה) - מגדולי הפוסקים בדורנו, ואשר הוראתיו הלכה למעשה, במיוחד בדיני שביעית ושבת - משלכות ידע עצום בתורה עם ידיעת הטכנולוגיה המודרנית, והשלכותיה. בספרו "מעדני ארץ" הוא מבסס את 'היתר המכירה' בשביעית (ע'ע).

אוספי שביעית - בני אדם האוספים פירות שביעית (ע'ע) ועושים בהם סחורה.

'אוצר בית הדין' - ריכוז כל פירות השביעית ליד בית הדין, לשם חלוקתם בין כל התושבים.

(ל) אוקמי - אבחנה במלאכת 'הזמירה' (ע'ע) של הגפן באופן שמגמתה הכללית היא לשמור על הקיים, ולמנוע נזק ולכן היא מותרת. (מן הפרט הזה, נלמדים גם כללים עקרוניים, בדיני שמיטה) בתלמוד ישנן דוגמאות כאלו במלאכות נוספות.

אין קנין לגוי בא"י - ע'ע קנין לגוי בא"י.

אכילה 'בטובה' - יחס של הוקרה מצד הנהנה מפירות שביעית, כלפי בעלי השדה שנתנו לו חינם את פירותיהם, למרות היותם הפקר.

אכילת פירות שביעית - מצוות עשה (לדעות מסוימות) לאכול פירות שגדלו בשביעית. האכילה - צריכה להיות בדרך אכילתם של הפירות, ולא בשימוש חורג מן ההרגל.

'אפקעתא דמלכא' - ע'ע הפקעה.

'ארבע שדות' - ארבעה סוגי שדות, שלא חלה עליהם 'גזירת ספיחין' (ע'ע) משום שאין רגילים לזרוע בהם: שדה בור, שדה ניר, שדה כרם, שדה זרע (ע'ע).

ארנונא - מס מלכות הנגבה מן התבואה. רבי ינאי (ע'ע) התיר לחרוש ולזרוע בשביעית, כדי לשלם את מיסי הארנונה למלך (בגלל גזירת החרמת הקרקע בלא התשלום) היתר זה היה רק בנתונים מסויימים בלבד!

ארץ ישראל - בגבולותיה, לענייני קדושת הארץ, ולענין המחוייבות במצוות התלויות בארץ, בפרטים רבים ביותר.

אתרוג של שביעית - אתרוג שחנט (ע'ע) בשנה השישית וכן כל אתרוג שנלקט (ע'ע) בשנה השביעית - יש בו קדושת שביעית (ע'ע).

ב

בבל - ע'ע שלוש ארצות לשביעית.

בהמת שביעית - בהמה טהורה שנקנתה תמורת פירות שביעית או תמורת דמי שביעית (ע'ע) ואשר חלים עליה דיני קדושת שביעית (ע'ע). בזמן הזה, ששמיטה מדרבנן (ע'ע) יש בבהמה דיני בכור.

"בית יוסף" - ב"י - ע'ע קארו, רבי יוסף. בהקשר לשמיטה חוזר המונח "שיטת הב"י", והיא הנוגעת לכמה פרטים הלכתיים מרכזיים.

ביעור - החובה להוציא מן הבית את הפירות, אחרי הזמן שסוג הפירות אינו בשדה, ובלשון חכמים: "כל זמן שחיה אוכלת בשדה - בהמה אוכלת בבית, כלה לחיה שבשדה - כלה לבהמתך שבבית" (תורת כהנים, בהר). העונות החקלאיות - מחלוקת לשלושה אזורים בארץ. ('שלוש ארצות' ע'ע) ולכל 'ארץ' - דיני ביעור. הביעור נערך בשני שלבים - חלוקת מנות לסעודות היום, וכעין ביעור החמץ (לדעות מסוימות, ולא להלכה) בערב פסח, על ידי הפקרה בפני שלושה בני אדם.

ביכורים בשביעית - מחלוקת היא בין הפוסקים אם ישנו דין ביכורים בשביעית, מתוך שהם הפקר (ע'ע).

בית - מחלוקת היא בין הפוסקים והמפרשים האם איסורי שביעית, הם דווקא בשדה או אפילו בתוך בית, או בשדה מקורה.

בית השלחין - שדה המושקה באופן מלאכותי, לעיתים מזומנות. הפסקת ההשקיה בו עלולה לגרום לנזקים, ומשום כך התירוה חז"ל בשביעית.

בצירה - מלאכת קטיף הכרם, האסורה מן התורה בשביעית, בדרך כלל כתולדה. (ע'ע)

בשמים - ע'ע פרחים.

ג

גבולות הארץ - תחום ארץ ישראל לענין מצוות התלויות בארץ, שאינו זהה לגבולות ההבטחה, ולגבולות אחרים המוזכרים בתנ"ך או בתלמוד. ע'ע קדושה ראשונה וקדושה שניה.

גזירת ספיחין - ע'ע ספיחים.

"גיבורי כח עושי דברו" (תהלים קג, ב) - בשומרי שביעית הכתוב מדבר) ויקרא רבה, א).

גידולי מים - (הידרופוניקוס) צמחים הגדלים על גבי חצץ, ללא חיבור לקרקע ובאמצעות מים המהולים בתמיסות מזון. יש שהתירו לגדל כך בשביעית, בתנאי שיהיה כיסוי, והמיכלים יהיו ללא ניקוב.

גידולי נכרים - גידולי שביעית שגדלו בשדה השייך לגוי, או בשדה שנמכר לגוי ע"פ 'היתר המכירה' (ע'ע). לגידולים אלו - דינים מיוחדים בתרומות ובמעשרות ולדיני שמיטה, וע'ע קדושת שביעית.

גיזום - ע'ע 'לאוקמי' ו'לאברויי', וכן ע'ע 'שינוי'. ישנם סוגים ופרטים רבים בדיני 'גיזום'.

גלעינים וקליפות - פירות וירקות, שקליפתם נאכלת, או שיש לגלעינים שימוש להפקת חומרים וכיו"ב - חלה עליהם קדושת השביעית, ויש להפסידם (ע'ע) ע"י שימורם בכלים עד עיפוש, במקום שאין הקליפות עומדות לשום שימוש, ואפילו לא למאכל בהמה, ואז אין בהם כל קדושה.

גמר הפרי - השלב הסופי (לרוב הדעות - שלישי, ולדעת הב"י (ע'ע) גמר ממש, של התפתחות הפירות. מצב זה קובע שייכותם לשנה הקובעת לתרומות ולמעשרות ולשביעית. בשמיטה - גמר הפרי מתייחס רק לאורז, דוחן, פרגים, שומשומין ופול המצרי.

גמר מלאכה - בהלכות שבת ובהלכות שביעית, ניתן להבחין בכל מלאכה שלבים של עשייה עד לסיומה, השלב האחרון - מוגדר כ'גמר מלאכה'.

גרמא - באופן עקרוני, עשיית מלאכה בצורה לא ישירה. יש הטוענים, כי היות והתורה אסרה רק את אבות המלאכה, ועשייתה בידיים, הרי מלאכה הנעשית באמצעות מכשירים מותרת כ'תולדה'. (ע'ע) . החזו"א (ע'ע) דוחה דעה זו וסבור כי רק שינוי (ע'ע) הוא תולדת-מלאכה.

(שמיטה) דאורייתא - דעה הסבורה (למשל דעת רבינו תם, בתוספות ד"ה בזמן, גיטין לו) כי רק מן התורה - ועל פי תנאיה הבסיסיים, מתקיימות מצוות השמיטה במלואן. במצב זה - נוהגים גם דיני היובל (ע'ע) .

דיוור - ע'ע זיבול

דישון - ע'ע זיבול

דמי שביעית - כסף שיש בו קדושת שביעית (ע'ע) שאסור למסרו בידי עם-הארץ, (ע'ע) שמא לא ינהג בו דיני שביעית (ע'ע) .

(שמיטה) דרבנן - בשעה ש'אין כל יושביה עליה' (ע'ע) היינו: בשעה שרוב הציבור היהודי - לא מצוי בארץ, יש תוקף לשמיטה רק מתקנת חכמים, ולא מדין תורה. בזמן הזה - שמיטה דרבנן לדעת רבי (ע'ע) ורוב הדעות כמותו.

דשא - כדי לשמור על צורתו, או למנוע הפרעה להולכים בשביליו, או בהיותו נזק לצמחים אחרים - מותר לכסחו או לרססו בקוטל עשבים. גיזום (ע'ע) שהוא רק לשם צמיחה חזקה יותר, אסור בשמיטה.

האכלה לגוי - פירות שביעית הם הפקר, והם מיועדים לאכילת כלל ישראל ולא לגוי. משום כך, מצווה להעמיד שומרים, כאשר ישנו חשש לאכילת הפירות ע"י גויים. האיסור - חל גם על פירות שנתלשו על ידי ישראל, אבל במצב בו הגוי מיסב וסמוך על שולחנו של הישראל, מותר להגיש לו פירות שביעית.

הבלעה - אפשרות של קניה בדרך שאינה מתפסה את קדושת השביעית בתמורה הכספית. בדרך כלל, וכעקרון, צריכה התמורה להיות עבור הקניה העיקרית, והוא דבר שימושי שרגילים לשלם עבורו. כגון: קנית לולב של חולין ואתרוג של שביעית ('המובלע'). לדעת הראי"ה קוק (ע"ע) מותרת הבלעת התשלום עבור פירות שביעית, בתוך התשלום להוצאת המכשירים ושכר הטירח, כאשר יכול השדות נמכר לגוי. מאדם החשוד (ע"ע) אין לקנות פירות ואפילו בהבלעה.

הידרופוניקוס - ע"ע גידולי מים.

'היתר המכירה' - שיטה הלכתית (כהוראת שעה) של גאוני הפוסקים ב-150 השנים האחרונות. על פיה מוכרים את הקרקע (בא"י) רק את המפלס העליון. כיום, מוכרים את כל הקרקע לנכרים, כדי להתיר את המלאכות החיוניות בשמיטה, מדרבנן, וכן להתיר את פירותיהם. בתקופתנו, עם כינונה של הרבנות הראשית ע"י הראי"ה קוק (ע"ע) נעשה הסדר וההיתר המכירה על ידה, לכלל הארץ, כשמיטה ממלכתית.

הלוואות - (א) בהלוואה לעשר שנים - היינו מעבר לשנת השמיטה, ישנה מחלוקת אם חלים בה דיני איסור נגישה ('לא יגוש' ע"ע). ולרוב הדעות - לא חל האיסור, ומותר לגבות החוב. **(ב) בהלוואה על משכון** - כאשר מפקיד הלוואה אצל המלווה חפץ לשם בטחון - אין השביעית משמטת. (דעות שונות, האם הדין חל רק לפי ערכו של המשכון, או אפילו על כל ההלוואה וכן יש השואלים אם הדין חל רק כאשר הלווה נותן את המשכון - בזמן ההלוואה).

'הלוואה בתנאי' - קיימת אפשרות להלוות וללוות בצורה שהשביעית לא תשמט, זאת - על ידי התנייה המתייחסת להסכמת המלווה. ('שלא תשמטני' - אתה - בשביעית) וכך הדין, משום שכל תנאי שבממון - קיים. הלל הזקן (מגדולי התורה בישראל והמיוחדים במינם שבהם, חי כמאה שנים לפני החורבן) - לימד ולמד, חידש והעמיק. כמו-כן תיקן בימי הבית השני את תקנת ה"פרוזבול" (ע"ע), מכיון שראה שהעם נמנע מלהלוות.

'הנאתו וביעורו - שווים' - כלל הלכתי לתחולת קדושת השביעית. למשל - אכילה שבה ההנאה והכילוי (ביעור) באים כאחת, שלא כדוגמת שימוש בעצים לפחמים ודוגמאות נוספות שההנאה בהם מאוחרת - ומשום כך, לא חלה עליהם קדושת שביעית. כמו-כן אסור להשתמש בפירות שביעית אלא לצרכים שהנאתם וביעורם באים כאחד.

(איסור) הפסד - אין להפחית מערכם ובישימושם של פירות הגדלים בשביעית, והם ניתנים רק לאכילה ולשתיה, לסיכה, להדלקת הנר ולצביעה ('לאכלה' - היינו בדרך הרגילה בשימוש בו) כמו כן אסור ליצאם לחו"ל, ואסור לבזותם.

'הפקעה' (אפקעתא דמלכא = הפקעת המלך, הקב"ה) - התורה הפקירה מראש את פירות השביעית, כדי שהכל יוכלו ליהנות מהם.

הפקר - מצב משפטי אשר בו אין בעלות למישהו על פירות שביעית. הפוסקים נחלקו בסיבת וכמהות המצב: אם הוא בא כתוצאה מקיום המצווה על האדם להפקיר שדהו ('אפקעתא דגברא'), ורק אז נעשים פירות השביעית הפקר, או אולי המצב נוצר "אוטומטית" היינו ברצון הקב"ה בתורה כ'אפקעתא דמלכא' (ע"ע הפקעה). התוצאות וההבדלים יהיו בנושאי תרומות ומעשרות, ובדינם של פירות שלא הופקרו - ע"ע 'שמור'.

הפרשת תרומות ומעשרות - ע"ע תרומות ומעשרות בשביעית.

הוצאת פירות שביעית, לחוצה לארץ - ע'ע יצוא פירות שביעית.

הקהל - במוצאי שביעית (ע'ע) (היינו בשנה השמינית) ישנה מצוה להקהיל את כל ישראל בבית המקדש (אנשים, נשים וטף) ולקרוא באוזניהם פרשיות שונות בתורה. בזמן הזה, שאין לנו מלך ובית המקדש חרב, וכן אין רוב ישראל על אדמתם - אין מצוה זו נוהגת, ויש שתקנו 'זכר להקהל' וקיימו אותו בירושלים.

הקפה - מכירה באשראי, כדי למנוע את התקדשות התמורה הכספית בקדושת השביעית. אכן, איסור סחורה בפירות שביעית לא מתבטל בדרך זו - ולכן אין לקנות מסוחר שביעית, אלא רק בתנאים מסויימים.

(כתב) 'הרשאה' - הצורה המשפטית-ההלכתית, דרכה מייפים בעלי הקרקעות את רשותם למכור שדותיהם לגוי, ואשר על פיה מגבשים את 'היתר המכירה'. (ע'ע) וכן בדומה, גם בענין ה'פרוזבול' (ע'ע). הרשאה - הוא כתב מינוי ויש שעושים הרשאות לאוצר בי"ד.

השקיייה - מותרת בשביעית רק לשם מניעת נזק, או בבית השלחין (ע'ע), משום שהתורה חסה על ממונם של ישראל. אילנות מותר להשקותם מעץ לעץ, או כאשר העצים צפופים זה לזה, בשיעור של עשרה אילנות בבית סאה. באשר לדישון (ע'ע) דינו כדין זיבול (ע'ע).

השרשה - ע'ע קליטה.

"וצוית את ברכתך" - כתוב בספר ויקרא (כה, כ) ממנו למדו כי קיימת הבטחת התורה לשומרי שביעית שלא יסבלו מחוסר מזון, וכי יבולי הששית יספיקו עד לשנה השמינית. "החזון איש" (ע'ע) - הסיק כי למרות שהשביעית בזמן הזה, לרוב הדעות מדרבנן (ע'ע) מכל מקום חלה ברכת התורה הזו, בכל היקפה. לרוב הדעות, הברכה הזאת היא כששביעית מדאורייתא.

זיבול - השבחת השדה ע"י כסויו באמצעים אורגניים או כימיים. הדבר אסור בשמיטה, בשדה ריק - משום תולדת חרישה (ע'ע) ובשדה זרוע - משום תולדת זריעה (ע'ע). 'דיוור' - היינו: הקמת דיר צאן על הקרקע, ואשר על ידו מטייבים את השטח. הדבר מותרת בתנאי שהזבל ייאסף בדרך שלא תיראה כמעשה של זיבול. חז"ל אסרו גם הוצאת זבל מחצרות הבתים לשדות, מתוך חשש שעוברי עבירה יחשבו שזיבול מותר.

'זכר לשמיטה' - המצדדים ב'היתר המכירה' (ע'ע) משאירים זכר למצוות השמיטה, על ידי סימון חלקת שדה ומטעים אשר אינם נעבדים. פירותיהם נאכלים בקדושת שביעית (ע'ע).

זמירה - מלאכת הסרת ענפים משיחי הכרם, האסורה מהתורה בשביעית כתולדה של זריעה (ע'ע) להלכה ישנה הבחנה בין זמירה לקיום הכרם (לאוקמי, ע'ע) ובין זמירה שהיא לזרז את הצמיחה (לאברויי, ע'ע). לדעת החזו"א (ע'ע) זמירה בעצים, שלא בכרם, אינה אסורה מן התורה.

זריעה - אב מלאכה האסורה במפורש בתורה בשביעית, והיא הטמנת זרעים בקרקע לשם גידול צמחים. כל סוגי הזריעה הן ע"י חיפוי האדמה בידים והן ע"י מכוונה, הן לצרכי מחקר וכיו"ב - אסורים (לפחות מדרבנן). זריעה - אסורה גם בעציץ נקוב (ע"ע) ומדרבנן גם בעציץ שאינו נקוב (ע"ע).

'חבר' - המקבל על עצמו, לפני שלושה בני אדם לקיים כל דיני שמיטה. החבר - נאמן בכל דיני שביעית, ונחשב כמי שאינו 'עם הארץ' (ע"ע). לדעת החזו"א (ע"ע) התואר הזה קיים גם בתקופתנו, ואילו הרש"ז אויערבך (ע"ע) סבור כי היה תקף רק בזמן חז"ל, ואילו היום כל אדם הוא בעל חזקת כשרות - ונאמן.

חובת הגוף - מצוות הנוהגות בין בארץ ובין בחוץ לארץ. (כלשון המשנה, בקדושין).

חובת הקרקע - מצוות הנוהגות, רק בארץ (כלשון המשנה, בקידושין).

חוץ לארץ - ע"ע שלוש ארצות.

(ה) "חזון איש" - (ליטא תרס"ה - בני ברק תשט"ו) החזו"א - הרב אברהם ישעיהו קרליץ) ממנהיגי התורה בדור הקודם, אשר שלל את 'היתר המכירה' (ע"ע). אך הורה למשקים חקלאיים שיטות היתר שונות, בצד ההחמרה העקרונית בשמיטה, בזמן הזה.

חילול פירות שביעית - העברת קדושת פירות שגדלו בשביעית לדבר חולין דרך מקח או דרך הצהרה: - ב'פרי ראשון' - היינו בפירות שגדלו בשביעית - נעשה החילול רק על ידי מקח, והפירות עצמם נשארים בקדושתם. ב'פרי שני' כלומר במה שנתקבל תמורתם של פירות, אפשר לחלל גם על ידי הצהרה (כלומר: 'פירות שביעית אלו יהיו מחוללים על מעות אלו או על פירות אלו') וקדושת הפירות עוברת לדבר החולין. כל זאת - רק בדברים הראויים לאכילה, אך לא על בהמה חיה או עוף - כי יש לחשוש שמא לא יבערם בזמן הביעור. (ע"ע)

חישוב מועד השמיטה - רבי יוחנן אייבשיץ בספרו "אורים ותומים" (חו"מ סז, ה) כותב: חלק שנות בריאת העולם במספר שבע, וכשיעלה לך החשבון בדיוק, בלי עודף - הרי לך שנת השמיטה. למרות שהיו שנים אשר בגללן משתנה החשבון, וכן ישנן מחלוקות לגבי מנין שנות היובל, וחורבנות המקדש, הרי בסופו של דבר - ישנו מנין המוסכם לשמיטה, ואשר מחושב בדרך זו.

חממה - יש שאסרו לגדל בה בשביעית, בהיותה שדה, למרות שהמשטחים מנותקים מן הקרקע, ולמרות שהיא מבנה מקורה, ויש שהתירו בתנאים מסויימים, ובמצעים מנותקים, כדין שמיטה בתוך בית (ע"ע).

חנטה - שלב בהבשלה של הפרי (ע"ע עונת המעשרות), הקובע לאיזו שנה משתייך הפרי.

חנוכה - ע"ע נר חנוכה.

חנות שמיטה - תחנת הספקה של פירות וירקות לשומרי השביעית: - (א) מתוצרת יהודית - פירות שהם בקדושת שביעית, וירקות שנבטו לפני השמיטה, שאין עליהם איסור ספיחין (ע"ע) אבל יש עליהם קדושת שמיטה. בעל החנות משמש כשליח אוצר בית הדין (ע"ע) ועל פי קצבתו הוא מקבל שכר טרחה (ע"ע). (ב) מתוצרת שנים קודמות - פירות יבשים משנים קודמות או פירות יבוא מחו"ל וכיו"ב, שאין עליהם חשש שביעית. (ג) מתוצרת הגויים - שלא חלה עליהם

גזירת ספיחים (ע'ע) לשיטת החזו"א (ע'ע) בעל החנות משמש אז כשליח לקניה מן הגוי, והקונה משלם גם כאן רק את שכר הטירחה (ע'ע), לשיטת חכמי ירושלים, אין כל הגבלה בקניית התוצרת.

חרישה - מלאכה האסורה בשמיטה, לדעת הרוב רק מדרבנן, היינו: מתקנת חכמים, וכך פוסק הרמב"ם (לרוב מפרשיו), שלא כדעת רבי עקיבא (במסכת ראש-השנה ט, א).

'חשוד' על השביעית - בטוי ותיאור הלכתי, למי שאינו נזהר בשמירת הלכות השביעית, בשדה ובכרם, האוכל ספיחין, ואינו שומר על קדושת השביעית. חז"ל אסרו לסייע לו במכירת כלים או בהכנת מזון. כמו כן, קבעו כי אינו נאמן להעיד על פירותיו, וקנסו, באיסור, לקנות ממנו כל דבר שיש לו זיקה לשביעית. כל מי שאינו ידוע טיבו אמנם אינו 'חשוד' אך - אין דינו כ'חבר' (ע'ע) וחלות עליו התקנות והגזרות השייכות ל'עם הארץ' (ע'ע).

ט

טיקוצ'ינסקי הרב יחיאל מיכל - (לחוביץ תרל"ח - ירושלים תשט"ו) מגדולי ירושלים בדור הקודם, ה"ר"מ הראשי של ישיבת "עץ חיים". חוקר ופוסק מקורי, בהבחנותיו ובפסיקותיו בנושאים רבים, כולל בדיני השמיטה בזמן הזה. מחברו של "ספר השמיטה".

י

יובל - השנה החמישים, אחרי מנין שבע פעמים של שנות שמיטה. בשנה זו חלים דיני שמיטה ודינים נוספים, כגון: חזרת קרקעות לבעליהם הראשונים, וחזרתם של 'עבדים' (היינו, אלו: שמכרו עצמם לעבודה לפרעון חובות) לבתיהם. היובל נתן למשפחות מצב ואפשרות של 'התחלה מחדש', מבחינה כלכלית, שהיא מגמה המשתלבת עם רעיון השמיטה. היובל - חלים רק כאשר 'רוב יושביה (היהודים) עליה' (על הארץ) ע'ע. קיימת מצוה מיוחדת למנות את השנים של "שבע פעמים, שבע שנים", וכן מצווה לתקוע בשופר ביום הכיפורים של היובל, ולקדש ע"י הסנהדרין את שנת היובל.

יצוא פירות שביעית - איסור חכמים לייצא פירות שביעית. גזירה שמא יתחלפו בפירות חו"ל, ולא ינהגו בהם קדושת שביעית. לדעות מסוימות האיסור כולל רק מכירה - בדרך המותרת, ויש האוסרים אפילו לראותם כצידה לדרך. בדיני דרך ההיתר לאכילתם נחלקו הפוסקים, וכן נחלקו חכמים בשאלה מהו מקום ביעורם, בארץ או בחו"ל.

ירק - על צמחים שזורעים או שותלים אותם כדי לאכל כולם או חלקים מהם חלה קדושת שביעית בזמן הלקיטה (ע'ע) כלומר: ירק אשר גדל בשישית ונלקט בשביעית - קדוש בקדושת שביעית, אך אם גדל בשביעית ונלקט בשמינית-אין חלים עליו דיני הקדושה. בענין דיני ספיחים (ע'ע) נחלקו הראשונים. להלכה, פסק החזו"א (ע'ע) שירק שנבט לפני השביעית ונלקט בשביעית - מותר באכילה, אך קדוש בקדושת שביעית (ע'ע), ואסור מדיני 'ספיחים' (ע'ע).

ירקות שדה (ירקות הזולין) - ירקות שאין דרך בני אדם לגדלם, ולכן לא נאסרו בגזירת ספיחין (ע'ע) יש חולקים, וסוברים שאין כל היתר מיוחד לירקות כאלו, ואין הם שונים בדיניהם מדיני שאר הירקות.

כביסה - הצמחים המשמשים לניקוי ולכיבוס מותר לכבס, אף שקדושת שביעית חלה עליהם. לעומת זאת בפירות שביעית - העומדים לאכילה, אין להשתמש לכיבוס משום ש"אין "הנאתם וביעורם שווה".

כותנה - צמחים שמגדלים אותם לתעשיית הטקסטיל, ולא למאכל, ואין נוהגים בהם לא קדושת שביעית ולא איסור ספיחים. זאת, משום שהסיבים הם בבחינת 'פנים חדשות' של הצמח. יש החוששים לקדושת שביעית בגרגירי הכותנה ומוצריהם הנוספים (כגון שמן וכיו"ב).

כיבוש ראשון - כיבוש הארץ בימי יהושע בן נון, במשך שבע שנים על ידי 'עולי מצרים', וחלוקת הארץ לשבטים, במשך שבע שנים נוספות.

כיבוש 'יחיד' - כיבוש בחוצה-לארץ. מקור המונח בא מן העובדה שרוד המלך כבש את סוריה (סוריא). להלכה - נפסק במחלוקת תנאים כי אין מקום כזה מתקדש בקדושת א"י. מדברי סופרים - חייבו אזורים אלו בדיני שביעית, ובדיני תרומות ומעשרות, וע'ע בערך סוריא.

כיבוש עולי בבל - חלקי הארץ שנכבשו על ידי העולים אחרי גלות בבל, ונתקדשו ע"י עזרא ובית דינו, והם גבול דיני השמיטה, וע'ע קדושה שניה. כיבוש עולי מצרים - שטחי הארץ שלא נתקדשו ע"י עזרא ובית דינו, וע'ע קדושה ראשונה.

כלאחר יד - ע'ע שינוי.

לאברויי - ר' אברויי.

לאוקמי - ר' אוקמי

'לא יגוש' - על סמך לשון הכתוב (דברים טו, ב) נקבע המודד לביטול ההלוואה בשמיטה באפשרות לתבוע בדין ('ליגוש') את החוב במשך השנה.

'לאכלה' - השימוש הנאות הנכון והמקובל, בגידולים של פירות וכיו"ב בשביעית. המונח לקוח מן הפסוק (ויקרא כה, ו) ונדרש - 'לאכלה' - ולא לסחורה, לא להפסד.

'לא תחנם' - האיסור למכור לגוי (עובד ע"ז) קרקע בא"י, כמבואר בתורה (דברים ז, ב) ובדרשת חז"ל: 'לא תתן להם חנייה בקרקע' (עבודה זרה כ, א) בכלל האיסור גם מכירת בית, וגם העברתו לשימוש הגוי על ידי השכרה. מצדדי 'היתר המכירה' (ע'ע) ניסחו את צורת המכירה בדרך מותרת, ע"י מכירת המפלס העליון של הקרקע, במקום היניקה, וכן ע"י מכירה למי שאינו מוגדר כעובד עבודה-זרה. כמו כן, לרוב הפוסקים - מכירה לזמן קצוב, או לצורך קציצת היכול בלבד - יש להתיר, וכן מכירה לכאלו שאינם עובדים ע"ז - יש להתיר, וגם על כך הסתמכו המצדדים את 'היתר המכירה' (ע'ע).

לוחות תאריכים - מידע מסודר ע"פ תאריכים לצורך שימוש נכון בתוצרת החקלאית: בלוח - לוח התקופות של קדושת השביעית ולוח לאיסורי ספחים. (ניתן להעזר גם בלוחות גם לצורך קניית שימורים, משום שזמן ייצורם מוטבע על הקופסאות).

לקיטה - איסוף הפירות או הירקות מן השדה. היות ודין שביעית חל בפירות רק אחרי החנטה (ע"ע) ובתבואה וקטניות אחרי גידול של שליש כלומר 'עונת המעשרות' (ע"ע) ורק באתרוג ובירק - אחרי הלקיטה, לכן ירק שגדל בששית אך נלקט בשביעית - חלים עליו דיני שמיטה.

מאכל אדם, מאכל בהמה - פירות שביעית (ע"ע) מגדלים בדרך כלל ובראש ובראשונה למאכל אדם וכן אסורים הם בשימושים אחרים כגון: למאכל בהמה, לרפואה וכיו"ב (מלוגמא, ע"ע). אך מאידך, בהבחנה מאכילת הפירות האלו, הרי הם מותרים לשתיה, לסיכה, להדלקת הנר ולצביעה. על פירות שנועדים למאכל בהמה בלבד חלה קדושת שביעית (ע"ע) אך הם פטורים מתרומות ומעשרות (ע"ע). פירות שנועדו למאכל אדם, ובהמה התחילה לאכלם - אם היו מחוברים - אסור להחזירה על פי על פי הפסוק ('ולבהמתך' בויקרא כה, ז) אך אם הם תלושים - יש איסור להאכילם לבהמה. פירות שנועדו למאכל בהמה - מותר לעשות בהם שימוש משני (כגון רפואה) לאדם.

מוצאי שביעית - השנה השמינית, השנה שלאחר השמיטה. אין בשנה זו איסור בעבודות הקרקע, ואין דין של תוספת שביעית (ע"ע) אך מאידך רוב דיני הביעור (ע"ע) חלים בשנה זו. ישנה מחלוקת תנאים (שביעית פרק ב, ה) בדין פירות שחנטו בשביעית, ובשמינית הם נמצאים עדיין על העץ ולא נתלשו. ובהקשר נוסף: השנה שתבוא לאחר השמיטה - ואשר בה התקוות לגאולה.

מחזיר חוב (אחרי השביעית) - הבא להחזיר חובו, אחרי שנשמט בתום השביעית, יאמר לו המלוה 'משמט אני' אם אמר הלווה 'אף על פי כן' יקבל המלווה ממנו, ורוח חכמים נוחה הימנו (שביעית י, ט).

שמיטה (מידת חסידות) - לדעתו של רבנו זרחיה הלוי, "בעל המאור" (גירונדי תתפ"ז - לוניל תתקמ"ו) השמיטה בזמן הזה, אינה מחויבת מן הדין מנסיבות שונות, אלא רק מתוך רצון ודביקות במצוות.

מלאכה שאינה צריכה לגופה - בדיני שבת נאסרה 'מלאכת מחשבת', ולכן לא נאסרו מלאכות 'שאינן צריכות לגופן' (של המלאכות). אך בשביעית - אין העיקר בכוונת העושה, אלא בשביתת הארץ ולכן נאסרו גם מלאכות שכאלו. לדעת החזון-איש (ע"ע) אם אין הכוונה במלאכה לתועלת השדה - לא נאסרו המלאכות מן התורה, והרב י"ש אלישיב - התיר באופן כללי כל מלאכות דרבנן - (ע"ע) שאינן צריכות לגופן (ע"ע) להוציא מקרוב שיש בהם משום מראית עין.

מלאכות דאורייתא - ארבעה האיסורים של ארבע אבות המלאכות בשביעית: - זריעה, זמירה, קצירה וביצירה - שהם מן התורה (וע"ע אבות וע"ע תולדות). העושה אחת מארבע המלאכות הללו בשביעית עובר על איסור לא תעשה ומבטל מצוות עשה. מלאכות אלו אסורות - גם שלא לצורך גופן, וגם כשישנו הפסד בעצים.

מלאכות דרבנן - חכמים אסרו כל מלאכה בשדה ובכרם, אבל התירו אותן בתוספת השביעית (ע"ע) בין המלאכות האלו ישנן גם כאלו הדומות במידה רבה למלאכות דאורייתא (ע"ע). כלל מלאכות דרבנן הותרו, מחשש הפסד העצים או כאשר ישנו נזק ליבול, הנקרא 'פסידא' (ע"ע).

'מלוגמא' - תרופה או רטייה, העשויה מפירות שביעית. (במקור: מחיטים או מתאנים). אין לעשות משחות או תכשירים (מלוגמא) מפירות העומדים למאכל אדם. אך מפירות שאינם מיוחדים לאדם, כגון מאלו המיועדים לבהמה -

מותר להכין תכשירים לריפוי בני אדם, אך לא לריפוי בעלי חיים. בתרופות המופקות מצמחי-מרפא, מקל ה"חזון איש" (ע'ע).

מנחת העומר - בשביעית, היות והעומר בא מתבואה חדשה, צריך היה לשמור תבואה כ'ספחים' (ע'ע) כדי שידעו הכל את ייעודם. התמורה לשומרים - היתה כאילו דמי הקניה של העומר ושתי הלחם. (ע"פ המשנה בשקלים ד, א). אם לא נמצאה תבואה בארץ, ולא בסוריא, מותר לזרוע בארץ לצורך העומר, והכהנים נאסרו באכילתה.

מסייע לדבר עבירה - אין להגיש עזרה גם ל'חשוד' (ע'ע) בכלים המיועדים לעשות עבירה וודאית בשביעית (כגון: מחרישה). בספק עבירה - הקלו, וכן בשכן או בחבר קרוב משום 'דרכי שלום' וכיו"ב.

מצוות התלויות בארץ - שבע עשרה המצוות שקיומן מתבצע על הקרקע בארץ ישראל בלבד, ורובן שייכות בעיקרן לנושאי 'חובת הקרקע' (ע'ע). התורה מזכירה את תלותן של מצוות אלו בארץ בביטויים שונים.

נביטה - זרע הצמח, כשהוא בוקע מן הקרקע. ירק שנלקט (ע'ע) בשביעית, ונבט לפניה, אין בו איסור ספחים (ע'ע) אבל יש עליו קדושת שביעית (ע'ע) לדעת הרמב"ם חלים איסורי ספחים וקדושת שביעית יחדיו - ועל-פי זמן הלקיטה. לדעת החזון-איש (כדעת הר"ש, והרמב"ן) אין איסור בירק שנבט לפני השביעית ולכן מתפרסמים גם לוחות תאריכים (ע'ע) בהם קדושת שביעית חלה לפי הלקיטה, וכן מתוארכים המינים בהם ישנו חשש לאיסור ספחים לפי זמני הנביטה שבשביעית.

נטיעה - קיימת מחלוקת אם נאסרה מן התורה, מתוך קל וחומר מאיסור זמירה (ע'ע), אך לדעת הכלל זה מלאכה אסורה. הגדרתה החקלאית - היא שימת ייחור, או שתיל באדמה. בכלל הנטיעה גם הברכה (כפיפת חלק מן הזמורה וכיסויה באדמה) וגם הרכבה (חיבור ענף עץ פרי על ענף קודם). הנטיעה - אסורה גם בארבעים וארבעה הימים לפני השביעית, (הנחשבים כבר לשנה!) ואפילו כאשר לא חלה תוספת שביעית (ע'ע). העובר ונוטע - חייב לעקור נטיעתו! שתיל - שצמח בעציץ נקוב (ע'ע) העומד על גבי הקרקע, הותר לשתלו בגוש העפר עד ערב ראש השנה של השביעית. עציץ שלא עמד על גבי הקרקע - מותר לשתלו רק עד שלושים יום לפני תחילת שנת השמיטה.

ניכוש - מלאכה דרבנן (ע'ע).

נעבד - בפירות שגדלו בשדה, אשר לא נמנעו בו ממלאכות האסורות בשביעית, ישנה מחלוקת תנאים (שביעית ד, ב). הרמב"ם התיר במלאכות שאינן בבחינת לאברויי (ע'ע) והחזו"א (ע'ע) התיר מעיקר הדין, כשלא היתה דרך אחרת, אך כאשר ישנן חנויות שמיטה (ע'ע) ובהם נמצאת סחורה שאינה כזו - אוסר בעל החזון-איש. הרב א"י הכהן קוק זצ"ל (ע'ע) התיר 'נעבד' בזמן הזה.

נר חנוכה - מחלוקת בין הפוסקים האחרונים האם מותר להדליק נר חנוכה בשמן שנעשה מגידולי שביעית (ע'ע). לדעת הרידב"ז (ע'ע) הדבר אסור משום הפסד פירות שביעית שהרי איסור ליהנות מאורם של הנרות. אך לדעת הגרש"ז אויערבך (ע'ע) מותר הדבר, משום שהשימוש הוא ל'פרסומי ניסא'. וכל זה - כבשאר דיני חנוכה - בתנאי שיקצו מראש את השמן המיועד למצוות החנוכה, שלא יגיעו בו לידי הפסד.

נשמר - ע'ע שמור.

סוחרים שביעית - בני אדם האוספים פירות שביעית כדי למכרם, ועוברים על האיסור 'לאכלה' - ולא לסחורה. הסוחרים - פסולים לדרון ולהעיד, משום גזל ואבק גזל, ואותם הרוצים לחזור בתשובה - עליהם להוכיח הדבר במעשים ע"י נתינת צדקה ומתנה לעניים. וע"ע סחורה.

סוריא - צפון ארץ ישראל (ע"ע) שבו נוהגות רק חלק מהמצוות התלויות בארץ. קדושתה נובעת מכיבוש יחיד (ע"ע) שהרי מעיקר הדין - היא פטורה משמיטה! רק חז"ל אסרו מספר מלאכות בקרקע, בפירות מחוברים, ובשדות של יהודים - כדי שלא ישתקעו בה, משנת השמיטה ואילך. בדין קדושת הפירות - חידש החזו"א (ע"ע) שהם קדושים בקדושת שביעית ויש עליהם חובת בייעור (ע"ע) לכתחילה בלבד, וכן קבע כי לא חלה בסוריא גזרת 'ספיחין' (ע"ע).

סחורה - (איסור) - אין עושים מסחר בפירות הגדלים בשמיטה, באופן הרגיל - ואם מכרן, מעט, יש לכסף קדושה, ומותר לקנות בו פירות ומיני מזון, ולאכלם בקדושה. (ע"ע). חז"ל דרשו 'לאכלה' - ולא לסחורה' (ויקרא כד, ו) משום שאין האיסור מפורש בתורה - הוא נקרא 'אבק שביעית'. בכלל האיסור גם לקיטה כדי למכור, קניה בסיטונאות גדולה, פריעת חובות וכיו"ב.

'ספיחים' - גידולי צמחים, שגדלו מאליהם, מזרעים שנשרו בעונה קודמת. חכמים אסרו אכילתם מפני 'עובדי עבירה' ו'סוחרים שביעית' היינו: שלא יהיו זורעים בשביעית בסתר, ויאמרו 'ספיחים הם'. הגידולים נאסרים בגרגרים - כאשר הגיעו לשליש גידולם (שזו היא להם 'עונת המעשרות' - ע"ע) ובירקות - לפי הלקיטה, אבל אם נבטו לפני ר"ה, התיירו הפוסקים. גזירת ספיחים זו לא חלה ב'ארבע שדות' (ע"ע) ולא בגידולים שלא חלה בהם קדושת שביעית (ע"ע) ולא בפירות העומדים רק למאכל בהמה, והחזו"א - מחמיר במקרה זה.

ספקטור, רבי יצחק אלחנן - (קובנה תקע"ז-תרנ"ו) מגדולי הפוסקים במקצועות התורה השונים בדור הקודם. ראשון למבססי 'היתר המכירה' (ע"ע) בתקופת שיבת ציון הנוכחית.

עבר הירדן - ע"ע שלוש ארצות.

'עולי מצרים' - דור כובשי כנען, בראשותו של יהושע בן-נון. ע"ע כיבוש ראשון, וע"ע 'קדושה ראשונה'.

'עולי בבל' - דור השבים בשיבת ציון אחרי גלות בבל, בתקופת עזרא וכיו"ב וע"ע 'קדושה שניה'.

עונת המעשרות - השלב בהבשלת הפרי או הירק, הקובע השתייכותו לשנה מסויימת בדיני תרומות מעשרות ושמיטה. בשלב זה - ראוי הפרי לאכילה, והוא בערך בשליש גידולו (ע"ע) ולדעת הרמב"ם זו היא עת החנטה. פירות שהגיעו לעונה זו קודם ראש השנה (ויש הסבורים קודם טו בשבט) של שביעית, מותרים באכילה, גם כאשר אוספים אותם בשנה השביעית.

עם הארץ - שומר מצוות שאינו נזהר בהלכות מסויימות. חז"ל, לרוב הדעות, חשדו בהם, והפקיעו את נאמנותם לגבי שמירת דיני שביעית, וגזרו עליהם דין 'חשוד' (ע"ע) על התנאים לקבלת מעמד 'חברות' ע"ע 'חבר'.

עצים להסקה - גזרי העץ העומדים לתנור, ומשום שאין הנאתם קודמת לביעורם (היינו ששריפתם ליצירת גחלים, קודמת לשימושם בתנור) אין בהם קדושת שביעית. במציאות ימינו - עצים העומדים לבנין ולכלים - דומים לעצי הסקה.

עציץ נקוב - דינו כדין אדמה ושדה (ע'ע) מדאוריתא. מקום הנקב בעציץ אינו חשוב, ובדיני שביעית, מחמירים כבר מנקב של מ'מ, כשהעציץ מונח על גבי הקרקע.

עציץ שאינו נקוב - אסור לעשות בו מלאכות שביעית מדרבנן, ואפילו מלאכות שהן דרבנן (ע'ע). ישנה דעה המקילה וקובעת שאין בו גזרת ספיחין. (ע'ע)

עציץ חרס - אם יש בו אילן דינו כנקוב, בגלל יניקת השרשים דרכו, בצמחים אחרים דינו כעציץ שאינו נקוב. (ע'ע)

עציצי אבן, זכוכית, מתכת, פלסטיק וכיו"ב - דינם כעציץ שאינו נקוב (ע'ע)

עציץ המונח על מרצפות - נחלקו בו הפוסקים: האם דומה לעציץ נקוב (ע'ע) או לשאינו נקוב (ע'ע).

ערב שביעית - התקופה (בדרך כלל, כחודש) המקדימה לשמיטה, ואשר חלים בה כבר כמה איסורים השייכים לשביעית עצמה, בזמן ששביעית חלה מן התורה.

פירות גויים - פירות שגדלו בשדה שבבעלות גוי. נושא זה הוא מן השאלות החשובות לשומרי שביעית, בענין חלות קדושת השביעית בפירות. לדעת רבי יוסף קארו (ע'ע) בעל השולחן-ערוך, (ה' בית יוסף"), לא חלה הקדושה. ואילו לדעת ר' משה מטראני (המבי"ט) ובנו המהרי"ט, חלה הקדושה גם על פירותיהם של הגויים, ככל דיני שביעית. בירושלים - ע"פ ר' ישראל משקלוב - הקלו, ונהגו כדעת הב"י, ואילו החזו"א (ע'ע) הכריע (מתוך הסתמכות על חכמי צפת) כדעת המבי"ט לחומרא. וע'ע שמיטה בזמן הזה. חז"ל לא גזרו על 'ספיחין', בשדות גויים.

פירות שביעית - שם כולל ליבולים הגדלים בשמיטה, או לכאלו שחלים עליהם דינים שונים של השמיטה: קדושה וכיו"ב. מן התורה - פירות שביעית הם רק כאלו העומדים לאכילה, אולם חז"ל גזרו גם גזירת 'ספיחים' (ע'ע)

פסידא - נזק ליבול כתוצאה מהמנעות ממלאכה. מלאכות דרבנן (ע'ע) הותרו במקרים כאלו.

פרחים - העומדים לנוי וליופי, מכיון שאין הנאתם אלא במראה, ואינה מוחשית, אין בהם קדושת שביעית, להוציא בשמים ופרחים העומדים לריח, משום שהנאתם קודמת לביעורם (ע'ע).

"פרוזבול" - תקנת הלל הזקן (ע'ע) שראה שנמנעו העם מלהלוות זה לזה, ועוברים על הכתוב בתורה: "השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל" (דברים טו) היינו: שלא להלוות, תיקן להעביר את החובות לבית הדין, ולהסתמך על ארבע אמות הקרקע בא"י, שמהן ניתן לגבות חוב (באופן תיאורטי), שהרי כידוע, רשאי וראוי-לו לביה"ד לגבות חובות גם אחרי שנת השמיטה. בכך עקף הלל את השמטת החובות.

פרנק, הרב צבי פסח (קובנה תרל"ג - ירושלים תשכ"א) - רבה של ירושלים, ופוסק מובהק בנושאים רבים כולל במצוות התלויות בארץ. פסיקותיו בכתב ובע"פ מקובלות על כל גווני הציבור.

צביעה - צמחים שצובעים בהם כיון 'שהנאתם וביעורם שווים' (ע'ע) יש בהם קדושת שביעית (ע'ע).
לדעת הרמב"ם - בגידולים העומדים לאכילת אדם, וצובעים בהם, מותרת הצביעה.

קארו, רבי יוסף - (ספרד רמ"ח - צפת של"ה) מחבר ספרי ה"שולחן ערוך", ופירושי "בית יוסף" - ב"י - ל"ארבעת הטורים" וה"כסף משנה" - לרמב"ם. גדול הפוסקים האחרונים. מגאוני העולם היהודי אשר זכה לכינויי הערצה רבים "מרן" "המחבר" וכו'. ספרו - ה"שולחן ערוך" הוא בסיס החיים הדתיים היהודיים בימינו.

'קדושה ראשונה' - החלת דיני קדושה על הארץ בתום הכיבוש והחלוקה, שבתקופת יהושע בן-נון ע"י 'עולי מצרים' (ע'ע). קדושה זו, פגה בהמשך האירועים ההסטוריים של חורבן בית ראשון. (לא קידשה לעתיד לבוא).

'קדושה שניה' - החלת דיני קדושת הארץ ע"י 'עולי בבל' (ע'ע) עם שובם מגלותם. לרוב הדעות, ולהלכה למעשה, קדושה זו חלה בהמשך הדורות. ('לשעתה, ולעתיד לבוא') לעובדה זו ישנן השלכות הלכתיות רבות, וכמובן גם לדיני שמיטה בזמן-הזה.

קדושת פירות שביעית - פירות הגדלים בשביעית בארץ ישראל, יש בהם קדושה שיש בה השלכות ומגבלות שונות. לדעת הרמב"ן מצווה לאכול אותם בקדושתם.

קוק, הראי"ה, מרן הרב אברהם יצחק הכהן קוק (גרייבה תרכ"ה - ירושלים תרצ"ה) - גאון וצדיק גדול, יוצר פורה ופוסק בכל תחומי החיים. ממנהיגיו הרוחניים של דור שיבת ציון בימינו. מיסדה ומכוננה של הרבנות הראשית, והרב הראשי הראשון. המשיך וביסס את 'היתר המכירה' (ע'ע) כהיתר לשעת חירום כלכלית לאומית-ארצית, ולפיה נוהגת הרבנות הראשית עד לשנים אלו. חיבורו "שבת הארץ" הוא המקיף והמפורט בכללי הלכות שמיטה ובפרטיה, בין ספרי התקופה האחרונה. לספר מבוא רעיוני - ומחשבתי על מקומה של השמיטה.

קליטה - באופן מעשי: השתרשות הזרע או הצמח באדמה, אשר מתרחשת בתוך השנה השביעית. באופן עקרוני: קיימת שאלה בהגדרת איסורי המלאכה בשמיטה - האם מלאכה הנעשית מאליה (כגון קליטה, והשתרשות של זרע באדמה) אסורה בשנת השמיטה ?! הדבר נתון במחלוקת בין הפוסקים בדורות האחרונים.

קליפות - ע'ע גלעינים וקליפות.

קנין לגוי בארץ ישראל - שדה בארץ ישראל, הנמצאת בבעלותו של נכרי. ישנם דינים שונים ודרגות שונות, הקשורים להפקעתה של שדה כזו מדיני המצוות התלויות בארץ.

קציצה - כריתת עצים נושאי פירות - אסורה לא רק משום 'בל תשחת', ואפילו במקרים המותרים בדרך כלל, בשביעית - אסרו משום הפסדם של פירות שביעית (ע'ע) אבל אחרי שהגיעו הפירות לעונת המעשרות (ע'ע) והפירות ראויים לאכילה - מותרת הקציצה.

קצירה - מלאכת הקציר (הנוהגת בדרך כלל בדגנים) אסורה בשביעית, כאב-מלאכה. מלאכה זו כוללת בתוכה גם מלאכות דוגמת קטיף ובציר.

ראש השנה לשביעית - יום א' בתשרי, וממנו ואילך עד ראש השנה של שמינית - אסורות המלאכות בשביעית.

רבי יהודה הנשיא (רבי, רבינו הקדוש) מגדולי התורה, מנסחם ועורכם של ששת סדרי המשנה. הסכים לדעה כי בזמן הזה - השמיטה היא רק מדרבנן, ולא מדאורייתא (ע'ע).

רבי ינאי - (אמורא א"י בדור הראשון) התיר משום הלחץ הכלכלי הרומאי לעבוד בשביעית, ומתוך נוסח הלכתי מסויים. ובלשונו: 'פוקו (צאו) וזרעו בשביעית, משום ארנונא'. (סנהדרין כו, א).

רבן גמליאל - (דיבנה) קבע כי בזמן הזה - השמיטה היא רק מדרבנן, (ע'ע) וזאת מתוך כמה יסודות וסיבות הלכתיות. כמו כן, ביטל את דיני 'תוספת שביעית' (ע'ע).

'רוב יושביה עליה' - מצב דמוגרפי, לפיו רוב העם היהודי יושב על אדמתו. במצב זה חלים רוב הדינים וההלכות בנושאי המצוות התלויות בארץ מן התורה.

הרידב"ז - הרב יעקב דוד ווילובסקי (קוברין תר"ה-צפת תרע"ד). רבה של צפת, מגדולי הלמדנים, פוסקי הדור הקודם. חלק על הראי"ה (ע'ע) ופוסקים אחרים בנושא 'היתר המכירה' (ע'ע). בירורי הלכותיו ופסקיו, משמשים לכמה וכמה יסודות בדיני שמיטה בזמן הזה.

"שבת הארץ" - כינוי לשנת השמיטה. (ויקרא כה, ו).

שביתת הארץ - מצוות העשה שתשבות הארץ - ובכללה, חובת האדם למנוע פעילות בשדהו האסורה בשביעית. לדעות מסוימות - האיסור הוא אפילו על ידי גוי (וע'ע קליטה).

שדה - שטח אדמה שרגילים להיות בו 'גידולי הקרקע', להוציא סדקי סלעים וכיוצא בזה, וכן להוציא מעצין שאינו נקוב (ע'ע) אך מאידך לרבות עצין נקוב (ע'ע) גינה שעל הגג.

שדה אילן - שדה שיש בו מטעים. בתקופה בה חל איסור תוספת שביעית (ע'ע) הותר החריש לתועלת העצים, רק עד לחג השבועות. זאת - בתנאי שישנם עצים מניבים הסמוכים זה לזה. אך בהיותם מפוזרים - נידון כ'שדה לבן' (ע'ע) ומותר לעדור בו רק סביב העצים בלבד.

שדה בור - שדה שאינה נעבדת מפני קושי תנאיה. (ע'ע ארבע שדות).

שדה הלבן - שדה המיועד לגידול תבואה או קטניות. בתקופה שבה נהג איסור תוספת שביעית (ע'ע) היה אסור מדרבנן לחרוש בו כבר החל מפסח.

שדה זרע - שדה זרועה, והספיחים טפלים ומפריעים לגידולים העיקריים. (ע'ע ארבע שדות).

שדה כרם - שדה שמגדלים בו גפנים, והזרעים הגדלים בו לא רצויים וגורמים לכלאיים. (ע'ע ארבע שדות).

שדה ניר - שדה המיועדת לחרישה, וכל הגדל בה - ייעקר. (ע'ע ארבע שדות).

שטרות - המוסר שטרותיו לבית הדין - אין השמיטה משמטתם. זהו אחד מיסודות היתר הפרוזבול (ע'ע) אין חייבים למסור לביה"ד את גוף השטר - אלא די בכתב 'הרשאה'. (ע'ע)

(ב) 'שינוי' - עשיית מלאכה בדרך שונה מן הרגיל, או באמצעות כלים שונים מן המקובל.

שכר טירחה - אסור לשלם עבור עבודה בפירות השביעית, כאשר על החומרים (הפירות וכיו"ב) חלה קדושת שביעית. חז"ל קנסו איסור גם על חמרים המובילים בכמויות גדולות פירות שביעית, אך מאידך התירו חכמים לבית הדין, העוסק באוצר בית הדין (ע'ע) לגבות מן הציבור שכר והוצאות.

'שלוש ארצות' (א) לשביעית - תחומי ארץ ישראל וסביבתה וחלוקתם בדיני שביעית: (1) בתוך תחום כיבוש עולי בבל (ע'ע) - אסור לעבוד בקרקע ואסור לאכול פירותיה. עד לאחר הביעור, לרמב"ם - תמיד מדין ספיחים (ע'ע). (2) בתחום כיבוש עולי מצרים (ע'ע) נאסרה העבודה מדרבנן, אבל הספיחים מותרים באכילה, ואין בהם דין ביעור (ע'ע). ארצות מצרים, מואב ובבל - דינם כחוצה לארץ - ומותר לחרוש ולזרוע בהם. **(ב) שלש ארצות לביעור** - (ע'ע) חלוקת הארץ לאזורים נבדלים: יהודה, עבר הירדן, והגליל. כמו כן קיימת גם חלוקה פנימית, כגון: ביהודה, ההר, השפלה, והעמק, לצורך קביעת זמני הביעור. בזמננו - אין אנו יודעים את הגבולות, וכן ישנו מעבר של פירות מארץ לארץ ולכן אין חשיבות מעשית לכך.

(אין) שליח לדבר עבירה - הכלל, לפיו שליח המבצע עבירה בשליחות, אין העבירה מיוחסת למשלח. לעומת זאת - יש שליח מצוה. בדיני שמיטה, לדעת החזו"א, אין מכירת הקרקע חלה, בשעה שבעלי הקרקע ממנים שליח וכותבים הרשאה (ע'ע) משום שבמכירה עוברים על איסור 'לא תחנם' (ע'ע). הרב צ"פ פרנק (ע'ע) חולק וסבור כי המעשה גם במקרה זה - בתקפו. כמו כן, לדעתו סבור היה המשלח - בשוגג - כי ישנה אפשרות להתיר מכירה כזו, ומשום כך חלה המכירה.

'שליש גידול' - ע'ע עונת המעשרות.

שמור - פירות שביעית שלא הופקרו לרוב הפוסקים, ולהלכה גם בזמן הזה, אין הם נאסרים באכילה. מאידך, אין לקטפם או לבוצרם כדרך הבעלים, אלא כענייני הקוטפים מן ההפקר.

שמיטה בזמן הזה - ע'ע (שמיטה)-דאורייתא, (שמיטה) - דרבנן, (שמיטה) - מידת חסידות.

שמיטת כספים - בסוף שנת השמיטה, כל חוב שלא שולם, או לא הוגש ל'פרעון', בטל לחלוטין, ואין לו כל תוקף יותר. הלל הזקן (ע'ע) תיקן 'פרוזבול' (ע'ע) מכיון שראה כי אין בני האדם מלוין זה לזה - כתוצאה מהמצב שנוצר מהלכה זו. (אמנם ישנם יוצאים מן הכלל, שאינן משמטין כבר מדין תורה, כגון: חובות ליתומים או תנאי הכתובה וכיו"ב). שמיטת כספים - נוהגת רק כאשר נוהגת גם שמיטת קרקעות.

שמיטת קרקעות - הפסקת כל עבודה חקלאית, במשך שנה תמימה, מראש השנה עד סוף השנה. משמעותה, הסרת הבעלות הפרטית ושייכות היבולים לכלל הציבור. בעלי השדות - מותרים במזון חקלאי ליום אחד.

ת

"תולדות" - המלאכות שאינן אסורות מן התורה אלא רק מדרבנן (ע'ע 'אבות').

תוספת שביעית - הלכה למשה מסיני היא כי בזמן שבית המקדש קיים מתחילה השביעית שלושים יום לפני ראש השנה. בפרק זמן זה אסור לעשות מלאכות דאורייתא, שתכליתן להכשיר את השדה לזריעה בשביעית. חכמים הרחיבו את האיסור בשדה הלבן (ע'ע) מפסח, ובשדה אילן (ע'ע) משבועות. בזמן הזה - החל בתקופת רבן גמליאל (ע'ע) בנו של רבי יהודה הנשיא (ע'ע) נתבטלה התוספת מלבד באיסור נטיעה (ע'ע).

תערוכת שביעית - פירות שביעית שנתערבו בפירות אחרים. לפני זמן הביעור (ע'ע) אין הפירות אסורים, משום שניתן להתירם ע"י הפקרתם (ע'ע). אחרי זמן הביעור - אם לא הפקיר, התערוכת אסורה, בין במינה ובין שלא במינה - ב'נותן טעם' (פירוט דיני התערוכות מסתעף לנושאים רבים ואין זה המקום לפורטם).

תרומות ומעשרות (בשביעית) - הגידולים והפירות בשביעית - פטורים מתרומות ומעשרות משום היותם הפקר. פירות הנכרי - לדעת הסובר שאין בהם קדושה, אם נגמרה מלאכתם (ע'ע) על ידי ישראל - יש להפריש מהם תרומות ומעשרות.

תרופה - ע'ע מלוגמא.

"ומי כעמך ישראל - גוי אחד בארץ"
(שמואל ב ז, כג)

**את אותה הפעולה, שהשבת פועלת על כל יחיד,
פועלת היא השמיטה על האומה בכללה.
צורך מיוחד הוא לאומה זו, שהיצירה האלוקית
נטועה בקרבה באופן בולט ונצחי,
כי מזמן לזמן יתגלה בתוכה המאור האלוקי שלה
בכל מלוא זהרו...
וכשם שנאמר בשבת בראשית שבת לד', -
כך נאמר בשביעית - שבת לד'.
סגולת הארץ וסגולת האומה מתאימות יחד.**

(מתוך ההקדמה ל"שבת הארץ"
למרן הרב א"י הכהן קוק)